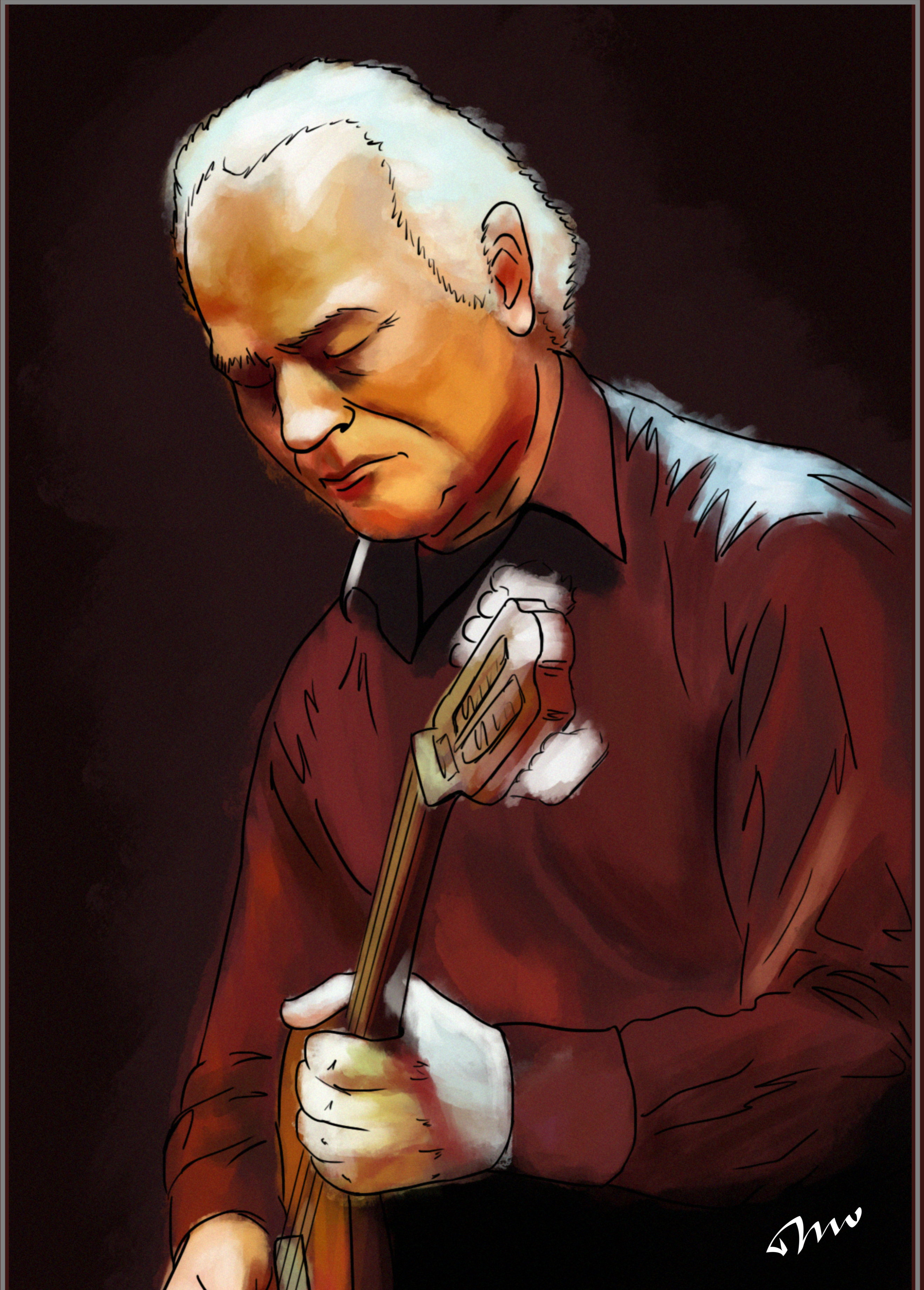

ΣΥΖΗΤΩΝΤΑΣ

με τον Λάκη Καρνέζη

ΣΥΖΗΤΩΝΤΑΣ

με τον Λάκη Καρνέζη

Συνέντευξη:

Θαλασιά

Αντωνοπούλου

Κύριε Καρνέζη, θα μου επιτρέψετε να ξεκινήσουμε την κουβέντα μας με μια τυπική ερώτηση που γίνεται σε κάποιον που μένει στην Βόρεια Ευρώπη... Τι καιρό έχετε;

Λάκης Καρνέζης: Καλό καιρό. Έχουμε συννεφιά αλλά έχω συνηθίσει πια, τόσα χρόνια... Είμαι αρκετά χρόνια εδώ. Από το 1987 είμαι μόνιμος κάτοικος Νορβηγίας, οπότε έχω ζήσει όλους τους καιρούς! Έχω γυρίσει ολόκληρη τη Νορβηγία μ' ένα μικρό γκρουπ που έχω εδώ πέρα και πολλές φορές, παρέα με τον Μίκη.

Αν δεν κάνω λάθος, ο λόγος που πήγατε αρχικά στη Νορβηγία ήταν για μία συναυλία με το Μίκη...

Λάκης Καρνέζης: Ο Μίκης με έστειλε στη Νορβηγία το 1981, στο Εθνικό Θέατρο του Μπέργκεν, όπου είχαν ζητήσει να κάνουμε μια παράσταση με τα τραγούδια του. Μετέφρασαν γύρω στα 32 τραγούδια στα νορβηγικά! Κάθησα εκεί 3 μήνες. Ο Μίκης ήταν τότε στο Παρίσι, έγραφε συμφωνικά έργα. Νομίζω έγραφε τον *Ζορμπά* για μπαλέτο. Με πήρε από εκεί τηλέφωνο και μου λέει: «Λάκη θέλεις να πας στο Μπέργκεν; Έχω εδώ το Νορβηγό μεταφραστή να συναντηθείτε και να τα κανονίσετε». Κι έτσι έγινε. Πέρασα πραγματικά πολύ όμορφα. Οι παραστάσεις είχαν επιτυχία, κάθε μέρα ήμασταν γεμάτοι και στην πρεμιέρα ήρθε και ο Μίκης μαζί με τη Μυρτώ και με τον υιό του, τον Γιώργο. Όταν γύρισα πίσω, με ξαναπήραν τηλέφωνο να κάνουμε την παράσταση πάλι τον Ιούνιο και ξαναπήγα. Μετά από κάποια χρόνια, με παίρνουν τηλέφωνο από το Όσλο και θέλανε να κάνουνε την ίδια παράσταση με άλλους ηθοποιούς στο Det Norske

Teatret. Τους λέω: «Δε θα σας απαντήσω τώρα. Πρέπει να ρωτήσω και τον Μίκη. Τον παίρνω τηλέφωνο και μου λέει: «Λάκη πήγαινε.». Και εδώ βρήκα τη γυναίκα μου. Οπότε και στις δύο αυτές περιπτώσεις, και του Μπέργκεν και του Όσλο, σημαντικό ρόλο έπαιξε ο Μίκης.

Η συνεργασία σας με τον Μίκη Θεοδωράκη ξεκίνησε μέσα από την Columbia;

Λάκης Καρνέζης: Ναι. Τότε, ο θεός μου έστειλε τον Μίκη Θεοδωράκη. Αυτό κι αν ήταν θείο δώρο!

Γιατί αποτέλεσε «θείο δώρο» για εσάς;

Λάκης Καρνέζης: Ο Μίκης ήταν θείο δώρο γιατί ξαφνικά άλλαξε το στυλ των λαϊκών τραγουδιών. Τα λαϊκά τραγούδια τα έγραφαν απλοί άνθρωποι, στιχουργοί, όχι ποιητές. Γράψανε πολύ ωραία τραγούδια αλλά δεν ήταν και όλα ωραία. Όλα αυτά τα ξέραμε πια απ' έξω και ανακατωτά, έτσι δεν είχαμε δυσκολία να τα παίξουμε. Έρχεται τότε ο Μίκης παρέα με τους ποιητές και μας δίνει αυτό το έργο για το οποίο μιλάμε τώρα. Θα έκλεινε έναν αιώνα αν ζούσε. Για να γίνει όμως αιωνόβιος, χρειάζεται οι επόμενες γενιές να παίζουν τα τραγούδια του, να γίνονται συναυλίες. Όλοι αυτοί οι μεγάλοι μουσουργοί που υπήρξαν πριν από αιώνες, πώς υπάρχουν και τώρα; Επειδή κάποιος τους μετέφεραν από γενιά σε γενιά. Αν δεν γίνει αυτό και με τον Μίκη, δε θα ζήσει. Γι' αυτό χρειάζεται οι επόμενοι να παίρνουν την σκυτάλη, να το πηγαίνουν πιο πέρα το έργο κι έτσι να περνούν οι αιώνες. Και εγώ πιστεύω ότι θα τον ακούν για πολλούς αιώνες μετά, γιατί το έργο του Μίκη είναι μεγάλο, όχι μόνο ποσοτικά αλλά και ποιοτικά.

Ο Μίκης δημιούργησε μεγάλα λαϊκά τραγούδια, προερχόμενος όμως από μία κλασική παιδεία. Με ποιον τρόπο δουλεύατε; Για παράδειγμα, πάνω στους λαϊκούς δρόμους...

Λάκης Καρνέζης: Οι δρόμοι είναι το ίδιο με τις κλίμακες. Οι μουσικοί που σπούδασαν στα ωδεία έμαθαν τη λέξη «κλίμακα». Εμείς που δεν σπουδάσαμε

στα ωδεία, τα μάθαμε από στόμα σε στόμα: «Τι δρόμος είναι αυτός;». «Σαμπάχ», «Χιτζάζ», «Ουσάκ» σου έλεγε ο άλλος. Κι έτσι τα μάθαμε, με την ορολογία των λαϊκών μουσικών. Αν λέγαμε λοιπόν του Μίκη «Ουσάκ», βέβαια δεν το ήξερε, αλλά αν του λέγαμε «το Σαμπάχ είναι αυτή η κλίμακα», την έβαζε στο χαρτί του, την έγραφε και έβλεπε εκεί γνωστά πράγματα.

Χωρούσαν αυτοσχεδιασμοί και ταξίμια;

Λάκης Καρνέζης: Αυτό γενικά εξαρτιόταν από τον ίδιο τον συνθέτη. Εγώ ασ πούμε με τον Μίκη - όχι σε δίσκο αλλά σε συναυλία - του είχα κάνει ένα ταξίμι στο Ένα δειλινό. Πρέπει να υπάρχει και σε δίσκο από εκείνη την περιοδεία. Στο στούντιο, υπάρχει ένα ταξίμι μόνο στο *Νύχτα μέσα στα μάτια σου* από το (δίσκο) *Ταξίδι μέσα στη Νύχτα*, με την Μαργαρίτα Ζορμπαλά. Εκεί, έχω κάνει ένα πραγματικά όμορφο ταξίμι, καλοβαλμένο.

Ο Μίκης κατάφερε να συνυπάρχει η συμφωνική με τη λαϊκή μουσική. Πώς σας φαινόταν να παίζετε δίπλα σε συμφωνικά όργανα - γεγονός ολότελα καινούργιο για την ελληνική μουσική - για παράδειγμα στο εμβληματικό **Άξιον Εστί;**

Λάκης Καρνέζης: Η στιγμή που βρέθηκαν τα μπουζούκια παρέα με την συμφωνική ορχήστρα στο Άξιον Εστί, ήταν ένα κέρδος για το όργανο γιατί πήρε άλλη αξία. Για να είσαι ένας μουσικός της συμφωνικής ορχήστρας χρειάζεται να έχεις βγάλει ωδεία, να έχεις πτυχία για να μπεις σε τέτοιες δουλειές. Το μπουζούκι δεν είχε καμία τέτοια θέση σαν όργανο. Ακόμη και σήμερα, το μπουζούκι δεν έχει θέση σε μια συμφωνική ορχήστρα, εκτός από τις ειδικές περιπτώσεις που έβαλε ο Μίκης στο Άξιον Εστί, που και πάλι, το έβαλε όχι ως μέλος της συμφωνικής ορχήστρας αλλά της λαϊκής ορχήστρας. Κι όπως έχεις ακούσει, εμείς παίζουμε μόνο αυτά τα 5 τραγούδια που τραγουδάει ο Μπιθικώτσης. Σε όλο το άλλο έργο δεν έχουμε καμία άλλη συμμετοχή, που σημαίνει ότι δε μπορούμε να λέμε ότι «Α! Ήμουν και μέλος της συμφωνικής!». Έτσι έγινε αυτή η συνάντηση της λαϊκής ορχήστρας, του μπουζουκιού, με τη συμφωνική. Το μπουζούκι έχει τον ήχο της Ελλάδας. Σκέψου ότι και οι τουρίστες αν ακούσουν μπουζούκι καταλαβαίνουν ότι πρόκειται για την Ελλάδα.

Πόσο μάλλον τον Ζορμπά ε;

Λάκης Καρνέζης: Τώρα που είπες Ζορμπάς, έχω γράψει κάτι για να το βάλω κάπου, αλλά θα στο πω: Έφτασε στα αυτιά μου ότι κάποιος μουσικός είπε ότι ο Μπετόβεν στην 5η Συμφωνία άφησε την σφραγίδα αυτού του έργου, χρησιμοποιώντας τέσσερις νότες: τρεις φορές τη σολ και τη μι ύφεση. Ο Μίκης, στον Ζορμπά, άφησε την σφραγίδα του χρησιμοποιώντας δύο νότες: την ντο δίεση και τη ρε. Η ουσία ποια είναι; Ότι και οι δύο χρησιμοποιούν δύο νότες: ο Μπετόβεν τη σολ και τη μι ύφεση. Κοίτα μία συγγένεια που πολλές φορές δεν τη σκεφτόμαστε. Έτσι βλέπεις τη συγγένεια του Μίκη με αυτούς τους μεγάλους μουσικούς. Και τον Ζορμπά, δεν τον άφησε ο Μίκης μόνο με αυτή τη μικρή ορχήστρα με μπουζούκια, κιθάρες, κοντραμπάσο, τύμπανο που έβαλε στο έργο. Τον έκανε μουσική για μπαλέτο. Ο Μίκης έκανε τον Ζορμπά με μεγάλη συμφωνική ορχήστρα για μπαλέτο που ανέβηκε στην «Αρένα» της Βερόνα. Οι Ιταλοί, κάθε Αύγουστο, έχουν ένα μεγάλο φεστιβάλ με κλασικά έργα και μέσα σε αυτά, πρόσθεσαν και αυτό το έργο του Μίκη. Έχει τέσσερις άρπες και μπουζούκι όπου παίζω εγώ και ο Κώστας Παπαδόπουλος. Καθίσαμε έναν μήνα στην Βερόνα, παίζοντας αυτό το έργο πέντε φορές. Πήγαμε μάλιστα και στην Ουγγαρία, το ηχογραφήσαμε και βγήκε σε διπλό cd: *Σουίτα μπαλέτου Αλέξης Ζορμπάς* όπου τραγουδάει η Σοφία Μιχαηλίδου. Με αυτή την συμφωνική ορχήστρα, την ενορχήστρωση και τη διεύθυνση του Μίκη, αποδεικνύεται το μεγαλείο που έχει ο Ζορμπάς.

Πώς σας υποδέχονταν στο εξωτερικό - και μάλιστα σε τεράστιες, φημισμένες αίθουσες όπως π.χ. στην αίθουσα Τσαϊκόφσκι - σε σύγκριση με τα μέρη που παίζατε στην Ελλάδα;

Λάκης Καρνέζης: Ήταν πολύ νωρίς για εμάς, γι' αυτό ήταν και πολύ σπουδαία. Μετά τα συνηθίσαμε λίγο ως πολύ (γέλια). Η περιοδεία που κάναμε στην Σοβιετική Ένωση το 1966, ήταν πραγματικά κάτι το πολύ σπουδαίο. Για εμάς που ήμασταν λαϊκοί μουσικοί και είχαμε μάθει να παίζουμε σε νυχτερινά κέντρα και σε ταβέρνες, είχε μεγάλη διαφορά. Ήταν πολύ όμορφα αυτά τα χρόνια.

Βέβαια είχε την κούρασή του γιατί ταξιδεύαμε πάρα πολύ, αλλά ήμασταν νέοι, δυνάμεις είχαμε και τα καταφέραμε.

Φθινόπωρο του 1966. Συναυλίες στην Σοβιετική Ένωση.

Μελετούσατε ακόμα περισσότερο για αυτά τα απαιτητικά έργα;

Λάκης Καρνέζης: Με ρωτάνε τα νέα παιδιά πόσες ώρες μελέταγα μπουζούκι. Και ξέρεις ποια είναι η απάντησή μου; Δεν μελέταγα. Έπαιζα με τις ώρες! Και όταν μπήκα στη δουλειά, οι ώρες μελέτης μου ήταν αυτές τις δουλειάς. Παίζαμε από τις 9 το βράδυ μέχρι τις 4 το πρωί, στις 8 πηγαίναμε στην Columbia και φεύγαμε στις 5 το απόγευμα. Όταν πήγαινα να κοιμηθώ, με κλειστά τα μάτια, έπαιρνα το μπουζούκι και έκανα ολόκληρα σχέδια μέσα στο μυαλό μου και όταν ξύπναγα, κοίταζα να δω πώς ήταν στην πράξη όλα αυτά που είχα σκεφτεί. Κάπως έτσι πας μπροστά σε ό,τι και να κάνεις. Ο Μίκης που πήγε τόσο μπροστά δεν άφησε κενά στη ζωή του. Όλες οι ώρες του ήταν δημιουργικές. Ακόμα και το ριλάξ του ήταν δημιουργικό, γι' αυτό έκανε τόσα πολλά πράγματα: βιβλία, ποιήματα, ορχήστρες... Μια φορά στη Νορβηγία, ήμασταν μαζί με τον Μίκη και

τη γυναίκα του στο δωμάτιό τους, τρώγαμε καβούρια που είχα φέρει απ' έξω και κάποια στιγμή, μου δείχνει μία παρτιτούρα. Ήξερε ότι εγώ δε διαβάζω νότες - δεν ασχολήθηκα ποτέ, δεν έχω δικαιολογία να σου πω γιατί - και μου λέει «Λάκη κοίτα εδώ. Όλες αυτές τις νότες τις έχω γράψει με το χέρι μου.» Και πράγματι, είναι φοβερό, όλη αυτή τη δουλειά, την ενορχήστρωση με την συμφωνική την είχε κάνει μόνος του. Είτε ήμασταν στο πούλμαν, είτε στο αεροπλάνο, παντού, ο Μίκης θα άκουγε, θα έγραφε μουσική ή κάποιο βιβλίο.

Στη δικτατορία, χώρισαν οι δρόμοι σας;

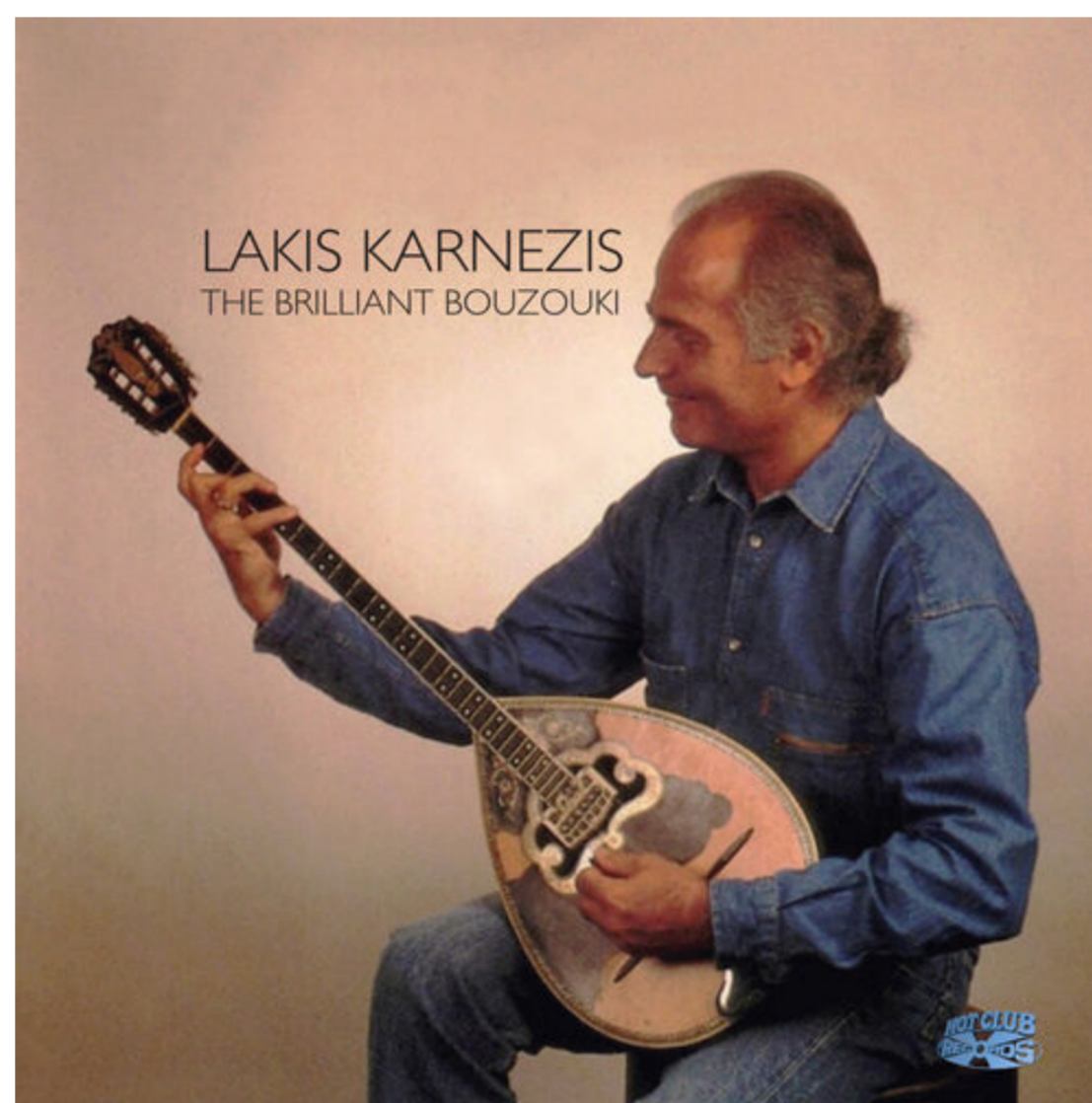
Λάκης Καρνέζης: Βέβαια. Εγώ δεν ακολούθησα να πάω έξω. Είχα έναν λόγο βέβαια. Το 1966 γεννήθηκε η πρώτη μου κόρη. Τότε ήρθε ο Γιάννης Διδίλης, ο πιανίστας, μ' ένα χαρτάκι με την υπογραφή του Μίκη που έλεγε να πάμε έξω. Εγώ δεν πήγα. Ο Γιάννης Διδίλης, η Μαρία Φαραντούρη, ο Βαγγέλης Παπαγγελίδης (μπάσσο) και ο Αντώνης Καλογιάννης και άλλα μπουζούκια βγήκαν και έκαναν συναυλίες έξω. Πριν πιάσουν τον Μίκη έγιναν όλα αυτά. Ξέρεις αυτά τα πράγματα δεν είναι τόσο ευχάριστα. Θα λένε: «Α! Αυτός δεν πήγε μαζί του.» Έκανα την επιλογή μου. Στη ζωή του κάθε ανθρώπου, έρχονται κάτι στιγμές που είναι σπουδαία η επιλογή του τι θα διαλέξεις να κάνεις, γιατί αλλάζει η ζωή σου απ' αυτές τις αποφάσεις. Εγώ αποφάσισα να μην πάω γιατί είχα μια γυναίκα κι ένα μωρό παιδί που έπρεπε να τους συντηρήσω. Ξέρουμε τι πληγές πέρασαν κι αυτοί οι άνθρωποι που έπρεπε να αφήσουν τις οικογένειές τους πίσω. Εγώ δεν έχω τύψεις, νομίζω έπραξα καλά. Κρίμα που ο Μίκης πέρασε όλα αυτά που πέρασε. Κάποιοι άνθρωποι μου λέγανε: «Μα, τι την θέλει την πολιτική; Δεν κάθεται εκεί με την μουσική του;». Είναι κουβέντα τώρα αυτή; Εγώ τους απαντούσα: «Αν δεν ήταν αυτός που ήταν, δε θα έγραφε αυτή τη μουσική. Πρέπει να δεχτείς τον Μίκη με όλη του την εικόνα. Αν όλα αυτά που έγραψε, τα έβαζα σε ένα τσουβάλι, δεν θα μπορούσα να πετάξω ούτε μια νότα του.

Ηχογράφηση του «Διόνυσου» στον Σείριο

Όση ώρα μιλάμε, σκέφτομαι ότι συνεχώς αναφέρεστε με ιδιαίτερη θέρμη στους ποιητές και τον στίχο. Γνωρίσατε τους ποιητές που μελοποίησε ο Μίκης; **Λάκης Καρνέζης:** Δεν μπορώ να πω ότι τους έκανα παρέα αλλά βέβαια τους γνώρισα, την ώρα που κάναμε πρόβες έρχονταν και στις συναυλίες. Σπουδαίοι άνθρωποι! Πόσο σπουδαίοι στίχοι! Σκεφτείτε το *Μες στην υπόγεια την ταβέρνα (Οι Μοιραίοι)* ή το *Ο κήπος έμπαινε στη θάλασσα*, από τις *Μικρές Κυκλάδες* του Ελύτη ή το *Του ανέμου και της παινεμένης* του Λόρκα - που ο άνεμος την κυνηγάει να την πιάσει... Ποιο να πρωτοδιαλέξεις! Ο στίχος είναι το Άλφα και το Ωμέγα. Αλλιώς, γράψε μόνο μουσική. Όταν πηγαίνουμε να ακούσουμε μια συμφωνική ορχήστρα, σ' ένα έργο που δεν έχει τραγουδιστές, εκεί σε συνεπαίρνει η μουσική. Όταν όμως έχουμε να κάνουμε με τον λόγο, πρώτα είναι αυτός και μετά η μουσική. Αλλά θα σου πω ένα πράγμα: ο Θεός έφτιαξε τους ποιητές και τον Θεοδωράκη και ο Θεοδωράκης έβαλε την μουσική, «φύσηξε» και τους έδωσε τη ζωή. «Πάντρευε» τους στίχους με τη μουσική τόσο ωραία!

Δεν έχει ξαναγεννηθεί νομίζω στον κόσμο κάτι αντίστοιχο. Ο Μίκης είναι μοναδική περίπτωση στο χώρο της μουσικής. Ανήκει στην οικογένεια των μεγάλων συνθετών: του Μπαχ, του Μότσαρτ, του Μπετόβενκ.α, αλλά ανήκει και στους λαϊκούς βάρδους. Έτσι, είναι μια ειδική περίπτωση. Σαν Έλληνες, έχουμε υποχρέωση να κρατήσουμε τέτοιους συνθέτες στην ιστορία της μουσικής. Από τους σημερινούς ανθρώπους εξαρτάται να πάρουν γνώσεις οι επόμενοι και να πάρουν την σκυτάλη για να κρατηθεί το έργο του Μίκη στους αιώνες.

**Στο παρόν τεύχος δημοσιεύεται ένα απόσπασμα από την πλούσια συζήτηση που είχαμε με τον Λάκη Καρνέζη. Σε επόμενο τεύχος θα έχουμε τη χαρά να προβάλλουμε και το υπόλοιπο μέρος της συνέντευξης που θα αφορά στη ζωή και την τέχνη του.*

